

Визначення поняття «інноваційна економіка»

У статті розглянуто сутність поняття «інноваційна економіка», здійснено його порівняльний аналіз з категорією «економіка знань». Розглянуто необхідні умови її становлення на теренах України.

В статье рассмотрена суть понятия «инновационная экономика», а также сделан ее сравнительный анализ с категорией «экономика знаний». Рассмотрены необходимые условия для ее становления на территории Украины.

In the article methodological and theoretical approach is considered to determination of concept «innovative economy» and its comparing to the category «economy of knowledge». The necessary terms of its becoming are considered on the walks of life of Ukraine.

Постановка проблеми. Реалії сьогодення ускладнюють подальший розвиток економічних відносин у світі, і в Україні зокрема. Світова фінансова криза ще раз підтвердила неспроможність економіки сировинного типу, орієнтованої на випуск сировини та продукції з низьким рівнем обробки, вирішувати нагальні проблеми сьогодення.

У сучасних умовах традиційна система економіки ХХ століття не дає можливості в повному обсязі забезпечити поступальний розвиток економіки, високий рівень національної безпеки, підвищення соціального та якісного рівня життя населення. Країни Заходу, усвідомлюючи складність ситуації, вбачають основний шлях виходу з неї в переорієнтуванні на інноваційну економіку – економіку, побудовану на знаннях.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Вагомий внесок у формування науки про інновації внесли такі науковці, як Я. Вандейн, А. Кляйхнел, Н. Кондратьєв, Р. Менш, А. Пригожин, І.А. Шумпетер та інші. Проблему формування актуальних питань інноваційної економіки досліджували такі вчені: В.М. Геєць, А.Н. Козирев, В.Л. Макаров, А.Є. Менделі, С.В. Онишко, В.П. Семиноженко, А.А. Харін, Л.І.Федулова, М.Г. Чумаченко та інші.

Незважаючи на суттєвий внесок вище зазначених науковців у розвиток теоретичних питань, пов'язаних з становленням інноваційної економіки, теоретичний підхід до визначення сутності даного поняття вважається недостатньо вивченим.

Метою даної статті є застосування методологічного підходу до визначення категорії «інноваційна економіка», порівняння її з категорією «економіка знань» та розгляд необхідних умови становлення її в Україні.

Виклад основного матеріалу. Термін «економіка знань» вперше почав використовуватися австрійським ученим Фріцем Махлупом (1962) для характеристики одного із секторів економіки. Нині цей термін поряд із поняттям «економіка, побудована на знаннях» використовується для виз-

начення типу економіки в якій знання відіграють головну роль, а виробництво знань є джерелом зростання [1].

Аналізуючи сучасні тенденції можна із впевненістю сказати, що інвестиції в знання зростають швидше, ніж інвестиції в основні фонди. В країнах членах Організації економічної співпраці і розвитку (OECD) у 90-ті роки спостерігалося зростання інвестицій в середньому на 34% в рік у знання, порівняно 2,2% – у фонди. Із всього обсягу знань, вирахованих у фізичних одиницях і на сьогодні доступних людству, 90% – отримані за останні тридцять років, із усіх учених, інженерів, підготовлених за всю історію цивілізації, 90% – наші сучасники [1]. На думку В.Л. Макарова, це явні ознаки переходу від економіки, що базується на використанні природних ресурсів, до економіки, оснований на знаннях. Також Макаров вважає, що поняття «інноваційна економіка», «високотехнологічна цивілізація», «суспільство знань», «інформаційне суспільство» близькі поняттю «економіка знань». Економіку, що базується на знаннях, В.Л. Макаров характеризує таким чином:

- зі сторони входу, тобто на основі оцінки загального обсягу витрат (сумарних інвестицій) на розвиток її базового сектора, в якому виробляються і поширюються нові знання;
- зі сторони виходу, тобто проводячи оцінку вкладу за вартістю додатковою вартістю галузей, які в основному і є споживачами нових знань.

Також автор статті повністю погоджується з трьома принциповими особливостями економіки знань, виділеними Макаровим. Перша – дискретність знань як продукту. Конкретне знання або створене, або ні. Не може бути половини або на однієї третьої знань. Друга особливість знання полягає в його доступності усім без винятку. Третя особливість знання полягає в тому, що за своєю природою – це інформаційний продукт, який не зникає після його використання, на противагу матеріальним товарам.

Член-кореспондент РАН А.А. Динкін ототожнює економіку знань з новою економікою і вважає її основною характеристикою прискореного розвитку нематеріальної сфери і нематеріального середовища господарської діяльності. Виробництво, розподіл і використання знання становлять основу нової економіки, а її інфраструктура – це світова «павутина» [1]. Характеристика економіки знань А.А. Динкіна наведена в табл. 1.

На нашу думку, дана характеристика економіки знань потребує уточнень і доповнень, зокрема до переліку відмінних ознак автор відніс би також регіональну, галузеву, державну. На наш погляд інфраструктура економіки знань не повинна обмежуватися тільки джерелами Інтернету, обмін

Таблиця 1. Характеристика економіки знань

Відмінні ознаки	Мережева, глобальна
Сировина	Інформація (не зникає не відчувається)
Закономірність	Закон зростаючої віддачі, на протипагу закону понижуючої віддачі Короткий інноваційний і життєвий цикл продукції і послуг
Інфраструктура	Інтернет
Фінансові інститути	Венчурні фонди, ринки цінних паперів компаній високих технологій (NASDAQ, Wesdey, Nouveau Marche)
Кредитні джерела	Пенсійні фонди, корпорації, індивідуальні інвестори, домашні господарства
Інститути	Інтелектуальна власність, динамічна конкуренція, низький бар'єр входу на ринок

* Обговорення доповіді академіка В.Л. Макарова.

науковими думками відбувається на конференціях, круглих столах, симпозиумах, всесвітніх з'їздах тощо.

Серед думок вітчизняних науковців зустрічаємо наступні трактування економіки знань. Так, А.М. Колот визначає економіку знань як таку, що створює (у вигляді технологічної продукції, висококваліфікованих послуг, наукової продукції), поширює і використовує знання для забезпечення свого зростання і підвищення конкурентоспроможності. В організаційно-технологічному, трудовому аспекті економіка знань – це економіка, підґрунтя становлять високотехнологічно обладнані робочі місця, де працюють висококваліфіковані, інноваційно орієнтовані працівники; у ній упроваджуються інформаційні, комунікаційні та інші сучасні прогресивні технології, виготовляється, наукомістка, конкурентоспроможна продукція. Ключовими характеристиками економіки знань, на думку Колота, є:

- визнання інтелектуального капіталу й інноваційної праці головними факторами економічного зростання;
- наявність більш як 50-відсоткової зайнятості інноваційною працею;
- пріоритетний розвиток основних інститутів інтелектуальної діяльності, а саме: наукових освітніх закладів, центрів стратегічних розробок, дослідницьких лабораторій, інших інтелектомістких галузей, у яких відбувається створення розподіл і споживання знань [2, с. 4].

Значну увагу економіці знань та її становлення в Україні приділили науковці В.М. Геєць та В.П. Семиноженко у монографії «Інноваційні перспективи України» [3].

На їхню думку, економіка знань (знанневомістка економіка) – це економіка, в якій джерелом зростання є як спеціалізовані (наукові), так і повсякденні знання, у результаті використання яких, поряд з природними ресурсами, капіталом і працею, домінуючим фактором стають процеси накопичення і використання знань, внаслідок чого постійно зростає конкурентоспроможність економіки. В економіці знань визначальним є інтелектуальний потенціал суспільства, на який вона спирається і який є сукупністю повсякденних (буденних) і спеціалізованих (наукових) знань, наявних у свідомості людей та матеріалізованих у технологічних способах виробництва [3, с. 32]. Також вони відстоюють думку про те, що рух до суспільства та економіки знань можливий, коли:

- є результати розвитку демократичних процесів, при яких відбуваються поєднання технологічних і культурних надбань;

- демократизація суспільства підтримується більшістю громадян;

- здійснюється поєднання індивідуалізованих і національних цінностей в результаті їхньої постійної ідентифікації;
- створюються національні інноваційні системи.

Детальному аналізу відмінностям між категоріями «традиційна економіка», «інформаційна економіка», «інноваційна економіка», «нова економіка» та «економіка знань» приділила увагу Л.І. Федулова [4], зобразивши їх у вигляді табл. 2.

Також науковець відносить до економіки знань три сфери:

- науково-дослідні дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) та інновації;
- освіта та навчання, що сприяють формуванню людського капіталу;
- інформаційно-комунікаційні технології.

Л.І. Федулова наголошує на тому, що, хоча кожна з перерахованих вище економік зберігає свою самостійність, уявити одну без інших складно, а також трактує економіку знань як економіку, що створює, поширює та використовує знання для забезпечення свого зростання та конкурентоспроможності. У такій економіці знання збагачують усі галузі, всі сектори усіх учасників економічного процесу. Вона не тільки використовує знання в різноманітній формі, але й створює їх у вигляді наукової і високотехнологічної продукції, висококваліфікованих послуг [4, с. 52–53].

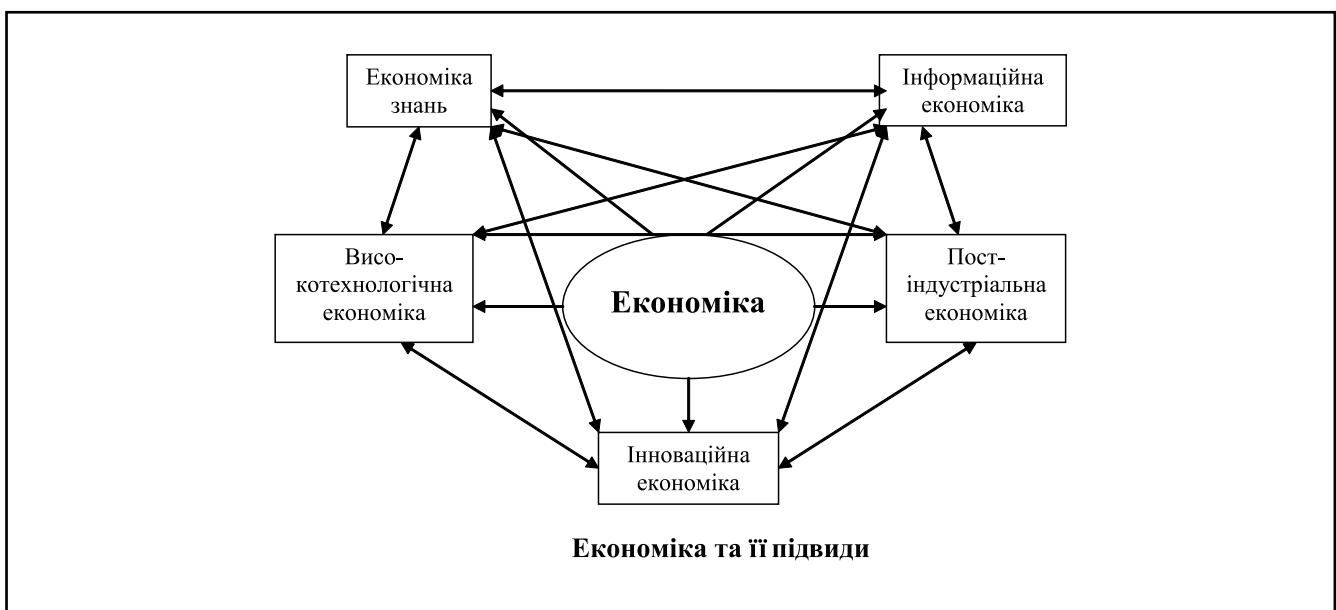
У свою чергу, Я.Б. Данилевич та С.А. Коваленко також не погоджуються з думкою щодо тотожності понять «економіка знань» та «інноваційна економіка» аргументуючи це наступним чином: «Головним для економіки, основаній на знаннях, є розуміння знання в якості безпосереднього об'єкта – товару – і його подальший рух на ринок, тобто включення його в ринок науки і вчених; в цьому і розкривається відмінність від економіки інноваційного типу» [5, с. 32]. Російський вчений В.В. Іванов вважає, що економіка знань є вищим проявом розвитку інноваційної економіки [6].

Але є ряд авторів, які ототожнюють інноваційну економіку з економікою знань, новою економікою, економікою постіндустріального типу, інформаційного суспільства тощо. Зокрема, Т.А. Ісмаїлов та Г.С. Гамідов визначають, що «інноваційна економіка – це економіка суспільства, що базується на знаннях, інноваціях, на доброзичливому сприйнятті нових ідей, нових машин, систем і технологій, на готовності їх практичної реалізації в різних сферах людської діяльності». Інформаційні

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

Таблиця 2. Відмінності між основними категоріями

Тип економіки	Характерні риси	Відмінності
Традиційна економіка	Економічні проблеми суспільства вирішуються головним чином на основі традиційних патріархальних, напівфеодальних ієрархічних зв'язках між людьми; звичаї визначають широке використання обмежених природних ресурсів; технічний прогрес і впровадження новацій різко обмежені	Основними ресурсами є земля (сировина та енергія, які у процесі використання зменшуються); видобуток та переробка, основний спосіб виробництва; переважають трудомісткі та капіталомісткі технології
Інформаційна економіка	Високий рівень залежності технологій від інформації; широке застосування інформаційних технологій в бізнес-практиці;	Комп'ютеризація та автоматизація бізнес-процесів; збільшення обсягів та прискорення обробки і передачі бізнес-інформації
Інноваційна економіка	Проривні інновації займають найбільшу частку у структурі інновацій; стабільне зростання частки наукомісткого сектора виробництва, зокрема в доданій вартості та зайнятості; зниження матеріаломісткості та енергомісткості виробництва завдяки активному запровадженню інновацій; більше половини показників економічної ефективності досягнуті за рахунок інноваційних чинників; спрямованість відтворювального процесу на досягнення технологічної конкурентоспроможності та інше	Результативний інноваційний процес; розвиток економічних процесів, що визначають спрямованість позитивних змін завдяки освоєнню досконаліших технологій; розширенню та оновленню номенклатури виробництва
Нова економіка	Феномен «високотехнологічних компаній», що використовують Інтернет як основний економічний ресурс; глобальний кластер економіки, що виробляє програмне забезпечення або постачає технології для інших напрямів; набір електронних практик, які інструментально засновані на Інтернеті і спрямовані на створення нових моделей господарювання, підвищення продуктивності	Ядром нового типу економіки є перетворення інформаційних продуктів і послуг в об'єкт виробництва та споживання
Економіка знань	Створює, розповсюджує та використовує знання для забезпечення зростання і конкурентоспроможності; усі сфери матеріального виробництва, виробничі та соціальні відносини розвиваються на основі динаміки прирощення та оновлення знань	У структурі суспільного виробництва збільшується питома вага високотехнологічного сектору; у складі виробленої продукції зростає частка доданої вартості за рахунок інтелектуальної складової

технології, комп'ютеризовані системи і високі виробничі технології є базовими системами інноваційної економіки [7]. Поділяють цю думку Ю.С. Осипов [8, с. 462], І.Г. Дежина, Б.Г. Салтыков [9, с. 8–10], А.В. Марков [10, с. 13] та інші.

Економіка в її базовому визначенні ще кілька десятиліть буде існувати за своїми законами, адже основні формула $T-G-T^1$ та $G-T-G^1$ не втратять актуальності від того чи це товар сировинного типу чи високотехнологічний. Також не потрібно забувати, що, наскільки би технології, інновації, нововведення не змінювали наше життя, основним нашим ресурсом залишається сировинна, а нові знання, ідеї виконують функцію її збереження, економічності та раціонального використання, тому, підсумовуючи викладене, проаналізувавши погляди вчених, автор статті схиляється до думки, що поняття «економіка знань» є тотожним поняттю «інноваційна економіка», тобто це економіка, яка об'єднує в собі перераховані вище види економік, (інформаційна, постіндустріальна, соціальна, високотехнологічна), кожен з яких доповнює один одного, тому що базовою основою кожної з них є знання. На думку автора, ключовим поняттям має залишатися поняття економіка, а «економіка знань» та інші мають бути лише похідними від неї (див. рис.).

Висновки

Таким чином, вважаємо за доцільне не розмежовувати дані категорії і пропонуємо наступне їх визначення. Інноваційна економіка (економіка знань) – це підвид економіки, в якій основну роль відіграють знання, спостерігається закономірний процес акумулювання ідеї з подальшим перевтіленням в інновації в усіх сферах людської діяльності, що зумовлює зростання наукомісткого сектора, підвищення продуктивності праці, зменшення матеріальних затрат виробництва, його енергомісткості та робочої сили. Основними умовами становлення економіки знань в Україні мають стати:

- побудова принципово нової національної інноваційної системи (НІС), в якій зв'язок між освітою, наукою і виробництвом повинен стати основною рушійною силою науково-технічного прогресу країни;

- всебічна державна підтримка в створенні єдиної законодавчо-нормативної, теоретико-методологічної концепції

інноваційного розвитку з врахуванням багатьох альтернативних варіантів;

- зменшення податкового тягаря на інноваційно активні підприємства, сприяння розвитку високотехнологічних галузей промисловості, завдяки залученню молодих фахівців та збільшення обсягів фінансування шляхом налагодження продуктивної співпраці науки, бізнесу та влади.

Література

1. Макаров В.Л. Экономика знаний: уроки для России [Электронный ресурс] Макаров В.Л. Режим доступа: // <http://vivovo-co.rsl.ru/WV/JOURNAL/VRAN/SESSION/VRAN5.HTM>
2. Колот А.М. Інноваційна праця та інтелектуальний капітал у системі факторів формування економіки знань // Економічна теорія. – 2007. – №2. – С. 3–13.
3. Геєць В.М. Інноваційні перспективи України / В.М. Геєць, В.П. Семиноженко. – Х.: Константа, 2006. – 272 с.
4. Федуллова Л.І. Концептуальні засади економіки знань // Економічна теорія. – 2008. – №2. – С. 37–59.
5. Данилевич Я.Б. Имидж ученого – современные PR-технологии в экономике знаний / Я.Б. Данилевич, С.А. Коваленко // Вестник Российской академии наук. – 2005. – №1. – С. 32–35.
6. Иванов В.В. Роль национальной инновационной системы в формировании экономики постиндустриального общества / Иванов В.В. // Инновационные ресурсы России и государств – участников СНГ. – М., 2005. – С. 12–14.
7. Исмаилов Т.А. Инновационная экономика – стратегическое направление развития России XXI века [Электронный ресурс] Т.А. Исмаилов, Г.С. Гамидов. Режим доступа: // <http://stra.teg.ru/lenta/innovation/515>
8. Осипов Ю.С. Заключительное слово при обсуждении доклада академика В.Л. Макарова / Ю.С. Осипов // Вестник Российской академии наук. – 2003. – №5. – С. 462.
9. Дежина И.Г. Механизмы стимулирования коммерциализации исследований и разработок / И.Г. Дежина, Б.Г. Салтыков. – М.: ИЭПП, 2004. – 152 с.
10. Марков А.В. Государственная инновационная политика: теоретические основы и механизм реализации / А.В. Марков. – Мн.: Право и экономика, 2005. – 370 с.